

ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ ОСНОВНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ ДИКОРΟΣЛИХ ЯГІДНИХ РОСЛИН РОДИНИ БРУСНИЧНІ (*VACCINIACEAE*) В ЛІСАХ ЖИТОМИРСЬКОГО ПОЛІССЯ

Ковальчук І. С., здобувач

Постановка проблеми. В останні десятиріччя інтенсивно експлуатуються ресурси дикорослих ягідних рослин лісів України, що пояснюється їх значущістю у життя людини, а також екологічною чистотою по відношенню до тих, що вирощуються на плантаціях. Особливим попитом користуються плоди ягідних рослин родини Брусничних. Процес їх заготівля має хаотичний, неорганізований характер, що, частково, пов'язано з обмеженою інформацією щодо площ поширення та продуктивності ягідних рослин в різних екологічних умовах. У зв'язку з хаотичним процесом заготівлі можливе зниження продуктивності та зменшення площ поширення дикорослих ягідників. Саме тому необхідні науково обґрунтовані рекомендації щодо раціонального їх використання. Початковою ланкою у подібних розробках є інформація щодо ресурсів певного виду рослин, які експлуатуються.

Аналіз останніх досліджень. Початковий етап згаданої вище справи мав на меті організацію спеціальних експедицій, які б обстежували та картували зарості дикорослих ягідних рослин з врахуванням їх врожайності. Але організація подібних експедицій виявилась надто дорогою справою [2]. У подальшому дослідниками України було запропоновано проводити облік дикорослих ягідників у період лісовпорядних робіт [3]. Досить схожі методики були розроблені науковцями у інших регіонах Радянського Союзу [1, 4]. Досить тривалий час, у різних регіонах Радянського Союзу, розроблялись методики обліку ягідних рослин з метою створення нормативних таблиць врожайності. У наукових публікаціях була зроблена порівняльна характеристика існуючих методик [5].

Об'єкт та методика досліджень. Встановлення площ поширення дикорослих ягідних рослин у лісах регіону досліджень проводилось шляхом аналізу таксаційних матеріалів (лісовпорядкування 2008 р.) та повидільного обстеження Сирницького лісництва ДП «Словечанське ЛГ» за апробованими методиками [3]. Відповідно до вказаної методики за таксаційними описами вибирались усі таксаційні виділи, які при лісовпорядкуванні визначались як ті, у яких можлива промислова заготівля ягід. Виділення даних площ проводилось з описом основних таксаційних характеристик, що у подальшому дозволило згрупувати їх за типами лісорослинних умов. З метою перевірки отриманих матеріалів у 2010 р. проведено повидільне обстеження Сирницького лісництва ДП «Словечанське ЛГ», на основі якого були внесені необхідні корективи у кінцеві дані шляхом вирахування відповідних коефіцієнтів.

Результати дослідження. Дослідження виявили значну нерівномірність поширення дикорослих ягідних рослин у лісах регіону. Спостерігається зменшення площ усіх ягідних рослин при переміщенні з півночі на південь. Так, основні площі брусниці, буяхів та журавлини болотної взагалі сконцентровані у лісах північної частини Житомирського Полісся – ДП «Олевське ЛГ», ДП «Словечанське ЛГ», ДП «Білокоровичське ЛГ», ДП «Ємільчинське ЛГ» та у меншій мірі – ДП «Овруцьке ЛГ» і ДП «Овруцьке СЛГ». У державних підприємствах, які розміщені дещо південніше, ягідники відмічених видів зустрічаються, але не можуть слугувати для промислової заготівлі, оскільки їх площі досить незначні. Це, напевно, пояснюється відмінностями кліматичних та едафічних умов, які мають місце у північній та південній частинах регіону досліджень: вищою вологістю та температурою повітря, більшою заболоченістю

території, переважанням легких ґрунтів на півночі. Так, у ДП «Олевське ЛГ» насиченість вкритої лісовою рослинністю площі ягідниками (відсоток площі ягідників) складає 21,6 %, у ДП «Ємельчинське ЛГ», що розташоване південніше – 4,8 %, у ДП «Городницьке ЛГ» – 6,7 %. Зменшення площ ягідників спостерігається також і при пересуванні із заходу на схід – насиченість вкритої лісовою рослинністю площі ягідниками у ДП «Народицьке СЛГ», яке розташоване у північно-східній частині регіону досліджень, складає 17,2 %, що нижче, ніж у ДП «Олевське ЛГ», яке розташоване на тій же широті, але у північно-західній частині.

Найбільш поширеною ягідною рослиною лісів регіону є чорниця, площа розповсюдження якої складає 84513,8 га або 95,3 % від загальної площі ягідників, які вивчалися. Значно меншого поширення набули журавлинники, головні площі яких сконцентровані на оліготрофних, оліго-мезотрофних та мезотрофних болотах – 2733,0 га (2,6 %).

Необхідно відмітити, що невеликі площі боліт, на яких зростає журавлина болотна, існують на територіях усіх державних лісгосподарських підприємств регіону досліджень. Але їх площі досить незначні і використовуються вони, головним чином, місцевим населенням для заготівлі ягід для власних потреб. Зазвичай продуктивність таких журавлинників дуже невисока. Невеликі площі займають буяхи – 1072,2 га (1,1 %) та брусниця – 852,0 га (1,0 %). Дані рослини також поширені, як вид, у всіх лісах регіону, але більш менш розвинуті зарості створюють рідко.

Розподіл площ ягідних рослин за типами лісорослинних умов дозволив встановити їх екологічний ареал. Журавлина відмічена у мокрих борах і сугрудах; чорниця – свіжих, вологих і сирих борах, суборах та сугрудах; буяхи – сирих і мокрих сугрудах; брусниця – вологих борах, свіжих і вологих суборах, вологих сугрудах.

Необхідно відмітити, що аналіз таксаційних описів на наявність тих чи інших ягідників дозволив виявити лише ті таксаційні виділи, де, на думку таксатора, існують промислові ресурси заготівлі визначених ягідних рослин. Повидільне обстеження 50 % лісових кварталів Сирницького лісництва ДП «Словечанське ЛГ» дозволило встановити, що ягідні рослини зустрічаються і в інших типах лісорослинних умов і таксаційних виділах, але, частіше вони не створюють більш менш розвинуті ягідники і лише присутні у складі живого надґрунтового покриву.

Насиченість площі вкритої лісовою рослинністю ягідниками родини брусничних у регіоні досліджень досить невелика – 13,4 %, але даний показник коливається у досить значних межах. Так, у розташованих на півночі регіону ДП «Олевське ЛГ» він складає – 21,6 %, ДП «Словечанське ЛГ» – 28,0 %, у тих, що розташовані дещо південніше за вище відмічені, ДП «Коростенське ЛМГ» – 10,5 %, ДП «Коростишівське ЛМГ» – 13,1 %. Таким чином, поряд із зменшенням площ розповсюдження ягідних рослин при пересуванні з півночі на південь, спостерігається зменшення насиченості площ вкритих лісовою рослинністю ягідниками родини брусничних. Подібна тенденція спостерігається при пересуванні з заходу на схід: даний показник зменшується з 21,6 % у ДП «Олевське ЛГ», що розташований у північно-західній частині регіону, до 19,5 % у ДП «Народицьке СЛГ», що знаходиться у північно-східній частині.

Висновки:

1. Найбільш поширеною ягідною рослиною лісів регіону досліджень є чорниця, яка займає площу 84513,8 га або 95,3 % від загальної площі ягідників. Значно меншого поширення набули журавлинники – 2733,0 га (2,6 %) та невеликі площі займають буяхи – 1072,2 га (1,1 %) та брусниця – 852,0 га (1,0 %).

2. Основні площі, що займають представники рослин родини брусничних, на яких можлива промислова заготівля ягід, сконцентровані: чорниці – у вологих суборах; журавлини болотної – мокрих суборах і борах; буяків – сирих борах і суборах; брусниці – вологих суборах.

Використані джерела інформації

1. Будрюнене Д.К. Учёт недревесных растительных ресурсов при лесоустройстве в Литовской ССР / Д.К.Будрюнене // Растительные ресурсы. – 1980 –т.14. – № 4. – С. 477–481.
2. Данилов М.Д. Способы учёта урожайности и выявления ресурсов дикорастущих плодово-ягодных растений и съедобных грибов /М.Д.Данилов // Йошкар-Ола, – 1973. – 88 с.
3. Козьяков С.Н. Методика определения запасов грибов и ягод в период лесоустроительных работ / С.Н.Козьяков // Киев. – 1970. – 8 с
4. Саковец В.И. Инвентаризация зарослей лекарственных растений в лесах Карелии / В.И. Саковец. – Петрозаводск. – 1984. – 16 с.
5. Тюлин С.Я. Некоторые итоги работ по учёту урожайности черники и клюквы болотной / С.Я. Тюлин // Растительные ресурсы. – 1970. – т.7. – № 4. – С. 541–549.